

СУЧАСНА СИСТЕМА ПОДАТКІВ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ОСНОВНІ НЕДОЛІКИ**MODERN SYSTEM OF TAXES OF UKRAINE AND HER BASIC DEFECTS****Мальована Д.О., студентка III курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Старкова Ю.О., студентка III курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Шашко М.Д., студент III курсу***Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Статтю присвячено висвітленню сучасного стану податкової системи, основних складників цієї системи та її недоліків загалом. Проаналізовано проблематику ролі податкової системи у формуванні бюджету України.

Досліджено правове підґрунтя податкової системи України: Конституцію України, Податковий кодекс України, Митний кодекс, закони із митної справи, міжнародні договори.

Доведено значущість податку і системи оподаткування загалом як таких, що мають забезпечити економічну стабільність України.

Чітко окреслено особливу роль у сфері податкового контролю центрального виконавчого органу у цій галузі - Державної податкової служби, яка регламентує сплату і нарахування податків. Зазначено обсяг повноважень Державної податкової служби, наприклад, здійснення державної політики у сфері соціального страхування, здійснення контролю та боротьби із порушеннями податкового законодавства.

Окрім того, розкрито питання про відповідальність за порушення податкового законодавства, що ґрунтується на принципі невідворотності настання такої відповідальності. Юридичним підґрунтям є норми Податкового кодексу, а фактичним – здійснення суб'єктами протиправних діянь.

Указано на недосконалість сучасної системи податків і чинного законодавства, яким керується система; зазначено цілу низку недоліків системи оподаткування України, зокрема відсутність єдиного податкового закону, пріоритет фінансової політики, неузгоджену діяльність суб'єктів оподаткування.

Доведено факт того, що у сучасних умовах функціонування економіки України потрібні дієві і зважені заходи державного регулювання задля підвищення ефективності системи податкового адміністрування в Україні, які сприятимуть підвищенню якості роботи фінансових органів, відновленню довіри суспільства до представників владних повноважень, забезпечать стабільність податкових надходжень до казни і сприятимуть залученню інвестицій в економіку країни.

На підставі проведеного аналізу визначено, що єдиним варіантом, який сприятиме ефективності системи податків в Україні та поставить Україну на один рівень із європейськими державами, є передусім усунення фундаментальних недоліків чинного податкового законодавства.

Ключові слова: податкова система, податки, Податковий кодекс України, контролюючі органи, фінансова відповідальність, ефективність податкової системи.

The article is focused on the overview of the current state of the tax system, the main components of this system and its weak points in general. The problems of the role of tax system in the formation of the budget of Ukraine were analyzed.

The legal basis of the Ukrainian tax system such as the Constitution of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, the Customs Code, laws on taxation, international treaties, were examined.

The importance of tax and taxation system as a whole, as those that must ensure the economic stability of Ukraine, was proven.

The special role of the central regulatory authority in the sphere of tax control - the State Tax Service, which regulates the payment and assessment of taxes, was clearly defined. The level of authority of the State Tax Service was also indicated, e.g.: implementation of state policy in the field of social insurance, exercising control and fight against violations of tax legislation.

The problem of liability for violation of tax legislation which is based on the principle of inevitability of such liability was also disclosed. The legal basis is the regulations of the Tax Code and the actual basis is the commission of unlawful acts by the subjects.

The inconsistency of the current system of taxes and the current legislation that governs the system is indicated, the range of disadvantages of the taxation system of Ukraine is noted, e.g.: the absence of a single tax law, the priority of fiscal policy, uncoordinated activities of taxation subjects.

The fact has been proven, that in the present conditions of Ukrainian economy functioning there is a need for effective and informed actions of the state regulation for increasing efficiency of the system of tax administration in Ukraine. These actions must improve the quality of work of fiscal authorities, restore public confidence in the government officials, ensure the stability of tax incomes to the treasury of the state and attract investment to the country's economy.

Based on the conducted analysis, we have concluded that the only option that will contribute to the efficiency of the tax system in Ukraine and put Ukraine on a par with the European countries is, first and foremost, the elimination of the fundamental deficiencies of the current tax legislation.

Key words: tax system, taxes, the Tax Code of Ukraine, supervisory authorities, financial responsibility, tax policy efficiency.

Актуальність теми. Оподаткування було і нині залишається однією із найбільших економічних сфер державного регулювання економічної системи України. Така складна фінансова категорія, як податки, від якої прямо залежать усі економічні процеси та явища, є базисом для існування будь-якої держави, визначає її можливості у сфері розвитку безпеки, освіти, науки і культури. Система оподаткування посідає одну із керівних позицій щодо забезпечення економічного зростання, розвитку всіх галузей економіки і сфер суспільного життя, продовжує виконувати роль стабільного джерела надходжень до державного бюджету.

Проблематика ролі податкової системи у формуванні бюджету України залишається актуальним питанням і нині потребує детального наукового дослідження, комплексного аналізу сучасного стану державної політики у цій сфері, адже одним із головних завдань для України було формування ефективної податкової системи. Нині Україна наближається до рівня розвитку європейських держав і водночас її податкова система досі залишається недосконалою та не завжди стабільною.

Хоча законодавцем і було визначено основні принципи та засади формування податкової системи шляхом їхнього

закріплення у Податковому кодексі України, сучасна податкова система, як і будь-яка інша система, має свої недоліки. До них можна віднести, наприклад, непрозорість і неефективний механізм адміністрування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль податкової системи, чимала кількість її аспектів і недоліків стали об'єктом дослідження багатьох наукових праць. Варто зазначити, що досліджували це питання такі науковці, як: Р.В. Тульчинський, М.О. Слатвінська, Б.П. Ярема, В.М. Кміть, Бойко О.Я. та інші.

Об'єктом дослідження є сучасний стан податкової системи України, її головні аспекти і недоліки, через які повноцінно не виконуються функції, покладені на цю систему.

Метою дослідження є комплексний аналіз нинішнього стану податкової системи України, визначення особливостей її функціонування і виявлення проблем на основі поглиблення теоретичних і практичних аспектів щодо вищезазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Податки, збори та інші платежі у реаліях сучасного податкового законодавства України виконують важливу роль у забезпеченні економічної стабільності. Податкова система України постійно розвивається, вона є саме тим фундаментом, на якому можна побудувати міцну і сучасну країну із надійною фінансовою основою. В умовах євроінтеграції податкова система зазнала чималих змін для того, щоб відповідати світовим стандартам і забезпечувати чітку регламентацію податків і зборів на найвищому рівні.

На законодавчому рівні податкова система є одним із найскладніших напрямів регулювання у праві. Це може свідчити про її недосконалість і, звичайно, нестабільність механізмів оподаткування. Варто зазначити, що її основним правовим підґрунтям є Податковий кодекс України, який найефективніше регулює оподаткування у країні. До законодавчої бази також можна віднести Митний кодекс; закони із митної справи, що регламентують відносини із переміщення товарів через кордон; міжнародні договори, наприклад, статут Європейського банку реконструкції та розвитку, статут Міжнародного валютного фонду, до яких Україна приєдналася; Конституція України, що містить загальні положення правового регулювання податкових відносин. Варто звернути увагу на те, що джерелами також можна вважати підзаконні нормативно-правові акти: укази Президента, постанови Верховної Ради, декрети Кабінету Міністрів тощо [1, с. 43].

Одним із найскладніших елементів податкової системи є податок, який поєднує в собі як економічну, так і юридичну категорію. Принциповими рисами податку є саме обов'язковість, що базується на вимозі, закріпленої у ст. 67 Конституції України. Обов'язковий характер забезпечує надходження коштів і дохід бюджету, за допомогою яких держава здійснює свої функції, та виключає можливість ухилення від сплати податків.

Безумовність податку означає забезпечення його виконання навіть у примусовому вигляді і те, що він сплачується тільки у разі настання якоїсь події, наприклад, під час перетинання кордону. Важливо також зазначити, що податок надходить до чітко визначеного бюджету. Тобто туристичний збір не може надійти до Державного бюджету, якщо вже визначено, що він є складником місцевого бюджету.

Значення податку полягає у здійсненні ним таких функцій податкової системи: 1) найважливішим напрямом його діяльності є фіскальна функція, що забезпечує надходження і наповнення бюджету, спрямовуючи їх на задоволення суспільних потреб; 2) регулююча функція доповнює фіскальну, але її особливістю є визначення перспективності того чи іншого виду діяльності та рішення того, чи буде держава її забезпечувати надалі; 3) для оподаткування необхідно є контрольна функція; її роль полягає у регулюванні державою господарської діяльності підприємств, доходів громадян тощо.

На думку Н.С. Слаблюк, варто додати функції розподілу податків на місцеві і загальнодержавні; стимулюючу функцію, пов'язану із застосуванням пільг, зменшенням бази податків для підприємства, що має суспільну користь; накопичувальну функцію, яка узагальнює виникнення податків і наповнення бюджету [3, с. 88].

Згідно зі ст. 8 Податкового кодексу в Україні існує дворівнева система оподаткування підприємств, організацій і фізичних осіб.

До категорії загальнодержавних відносяться податки на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, мито, екологічний податок, податок на одану вартість, акцизний податок, рентна плата, які є обов'язковими та безумовними на всій території України. Науковець О. Бойко зазначає, що місцеві податки і збори є сукупністю податків на майно, єдиного податку, збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору, які встановлюються місцевими органами влади на території місцевих громад [5, с. 322]. Вони є граничними, тобто органи місцевого самоврядування не мають права встановлювати інші податки, яких немає у Кодексі, і змінювати ставки наявних зборів. Порядок зарахування загальнодержавних і місцевих податків і зборів у казну та їхній розподіл регулюється Бюджетним кодексом України.

Д.І. Кліменко наголошує на тому, що для ефективного регулювання системи оподаткування також важливо мати надійні виконавчо-контролюючі органи, які забезпечуватимуть повне і своєчасне надходження обов'язкових платежів до бюджетів держави і місцевого самоврядування [6, с. 73].

Податковий контроль здійснюється вичерпним переліком органів, передбаченим ст. 41 ПК України у межах їхніх повноважень. Існує декілька способів здійснення такого контролю: ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів, перевірка і звірка відповідно до вимог ПК України. Найефективнішим способом є податкова перевірка, завдяки якій контролюючі органи отримують всебічну інформацію про те, як платники податків додержуються своїх обов'язків. Перевірка може бути декількох видів: та, що проводиться у приміщенні контролюючого органу на підставі даних, викладених у декларації, і не потребує спеціального дозволу керівника чи платника податків; перевірка, що відбувається на основі податкових декларацій та інших фінансових звітів, яка може бути плановою і позаплановою; фактична перевірка, що здійснюється за місцем розташування об'єктів діяльності платника податків і відбувається без попередження. Висновки перевірок оформлюють у вигляді акта або довідки.

Особлива роль у сфері податкового контролю відведена центральному виконавчому органу в цій галузі – Державній податковій службі, яка регламентує сплату і нарахування податків [7, с. 174]. Вона разом із Державною митною службою є правонаступницею Державної фіскальної служби після реформування, що відбулося в Україні у 2018 році.

Загальний обсяг повноважень Державної податкової служби визначає, що саме вона здійснює державну політику у сфері соціального страхування, яке, відповідно до закону, не є податком, але все одно є абсолютним для всіх платників. Окрім того, вона здійснює контроль і боротьбу із порушеннями податкового законодавства.

Державна митна служба має на меті реалізацію державної митної політики та боротьбу із порушеннями саме під час застосування митного законодавства.

Права та обов'язки контролюючих органів прямо закріплені у ст. 20 ПК України. Цей перелік є вичерпним і важливою гарантією обмеження протиправного застосування дій щодо платників, створення для них захисту з боку держави. ПК України встановлено і гарантовано відповідальність цих посадових осіб згідно із законом. Підставами такої відповідальності може бути невиконання

чи неналежне виконання своїх обов'язків, прийняття неправомірного рішення.

Податковим законодавством також встановлено відповідальність за порушення податкового законодавства, яке ґрунтується на принципі невідворотності настання такої відповідальності. Юридичним підґрунтям є норми Податкового кодексу, а фактичним – здійснення суб'єктами протиправних дій. Важливо зазначити, що притягнення осіб до податкової відповідальності не звільняє їх від настання несприятливих наслідків за адміністративним та кримінальним законодавством. Тому існує розподіл порушень податкового законодавства за ступенем небезпечності. Податкове правопорушення тягне за собою фінансову відповідальність, проступок – адміністративну, кримінальне правопорушення – кримінальну відповідальність.

Особливістю таких правопорушень є те, що за податковим законодавством не визначається винність протиправного діяння, вчиненого суб'єктом.

Фінансова відповідальність настає у вигляді штрафних санкцій та/або пені. А. Лінвінцева визначає, що штраф має грошовий характер, може бути як фіксованим, так і у вигляді відсотків, та передбачає, що суб'єктом є платник податків, який має змогу їх сплатити, і його юридичною підставою є порушення тільки у сфері податкового законодавства [8, с. 153]. Пеня як ще одна штрафна санкція є відсотком, який нараховується на суму грошового зобов'язання, не виконаного суб'єктом конкретного правопорушення.

Отже, сучасна податкова система України є однією із найскладніших систем. Водночас на практиці можна спостерігати тенденцію до зниження ефективності цієї системи.

Маючи євроінтеграційні амбіції, Україна весь час прагне до вдосконалення національного законодавства. Намагаючись досягти європейського стандарту, українські законотворці часто змінюють і доповнюють законодавчі акти. Нині проведено досить реформ, зокрема і податкову реформу, але проблема ефективності функціонування податкової системи залишається однією із найгостріших у суспільстві.

Податкова система України формувалася протягом багатьох років, але назвати систему досконалою чи завершеною неможливо. Постійні зміни і доповнення законодавчих актів виявилися не тільки неоднозначними, але й ще більш внесли неузгодженість і протиріччя у сучасну систему оподаткування України. Можна зробити висновок, що часті зміни свідчать про нестабільність і неспроможність ефективного функціонування чинної податкової системи України.

Потрібно розуміти, що недосконалість чинного законодавства є не єдиною проблемою податкової системи, але ця проблема залишається центральною. Загалом можна виділити цілу низку недоліків чинної системи оподаткування, такі як:

- відсутність єдиного податкового закону;
- пріоритет фіскальної політики;
- спрощений податковий режим для суб'єктів малого підприємництва;
- висока вартість адміністрування окремих видів податків і зборів порівняно з доходами бюджету, що формуються за рахунок їхнього справляння [9, с. 19];
- неузгоджена діяльність суб'єктів оподаткування;
- законодавче закріплення щодо оподаткування доходів від інтелектуальної власності та незалежної професійної діяльності.

Потрібно розуміти, що питання про недоліки податкової системи є складним і комплексним. Зазначені недоліки тягнуть за собою виникнення таких нових проблем:

- 1) зниження рівня податкової культури громадян. Рівень податкової культури виражається у довірі до дер-

жавних органів у податковій сфері. Саме відсутність довіри серед громадян призводить до зменшення доходів бюджету країни, що, у свою чергу, знижує можливості діяльності державних органів;

- 2) ухилення від сплати податків. Неналежний рівень податкової культури і суспільної довіри призводить до ухилення від сплати податків. Високий рівень податкових ставок, складність податкового законодавства, недотримання законів та особливості державної бюджетної політики є основними чинниками несплати податків;

- 3) нерівномірний розподіл податкового навантаження і нераціональна система податкових пільг [10, с. 378];

- 4) заборгованість платників перед бюджетом і державними цільовими фондами. Ця проблема виникає через відсутність дієвого механізму притягнення платників до відповідальності за невиконання своїх зобов'язань. До того ж система списання і реструктуризації боргів донині є недосконалою.

Незважаючи на те, що існує безліч різноманітних підходів до вирішення проблем у податковій сфері, справжнє усунення недоліків можливе лише за умови системного підходу, який означає, що мають реалізовуватись усі функції податків: і фіскальна, і регулювальна, і контрольна. Зазначені проблеми вказують на нестабільність і недосконалість чинної податкової системи. Л.М. Капаєва вважає, що «система оподаткування тим ефективніша, чим вона більш зручна як для того, хто сплачує податки, так і для того, хто здійснює контролюючі функції. Податкова система повинна забезпечувати раціональне співвідношення між інтересами держави в одержанні джерел для покриття державних витрат та інтересами платників у сплаті податку в такому розмірі, щоб це не суперечило їхнім особистим і виробничим інтересам та інтересам суспільства загалом» [11, с. 106].

Висновки. Отже, система податків є базисом існування держави, вона є важливим атрибутом країни. Без стабільної та ефективної системи оподаткування не можна говорити про економічне зростання України і покращення соціального життя громадян.

О. Бойко зазначає, що у сучасних умовах функціонування економіки України потрібні дієві і зважені заходи державного регулювання задля підвищення ефективності системи податкового адміністрування в Україні, які сприятимуть підвищенню якості роботи фіскальних органів, відновленню довіри суспільства до представників владних повноважень, а також забезпечать стабільність податкових надходжень до казни і сприятимуть залученню інвестицій в економіку країни [12, с. 86].

Проаналізувавши систему податків України та її механізми діяльності, можна виділити фундаментальні недоліки, які не дозволяють побудувати стабільну економічну систему. Серйозними недоліками є: по-перше, це недосконалість чинного податкового законодавства і постійні незначні зміни законів, які не вирішують старі проблеми, а лише утворюють нові; по-друге, це пріоритет фіскальної політики, який тримає податкове законодавство у межах та не дозволяє акцентувати увагу на інших проблемах; по-третє, складна і незрозуміла система оподаткування.

Отже, проблеми реалізації сучасної податкової системи донині залишаються невирішеними. Усі наявні проблеми виникають саме через недосконалість чинного податкового законодавства. А це означає, що нині основним завданням держави є оновлення податкової системи, забезпечення її стабільності та якості. Усунення фундаментальних недоліків сприятиме ефективності оподаткування в Україні у майбутньому та не допустить поглиблення економічної кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Податкова система України: навч. посібник. Заг.ред. Т.І. Єфименко. Київ: Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», 2012. 656 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Слаблюк Н.С. Податкова система України: сучасний стан та напрямки вдосконалення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. №1. С. 87-89.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 2 жовтня 2010 р. № 2755-VI/ *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-17> (дата звернення 15.11.2021).
5. Бойко О. Специфіка податкових систем України і країн європейського союзу та їхній порівняльний аналіз. *Ефективність державного управління*. 2016. № 4 (49). Ч. 2. С. 322-328.
6. Кліменко Д.І. Становлення та функціонування податкової системи України. *Актуальні проблеми держави та права*. 2020. № 87. С. 72-77.
7. Ярема Б.П., Ролько А.В. Сучасна податкова система України: проблеми та перспективи розвитку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 34. С.171-175.
8. Літвінцева А. Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 6. С. 150-154.
9. Мельник М. І., Лещух І. В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2015. 330 с.
10. Податкова система: навч. посібник. За заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. Харків : Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
11. Капаєва Л.М., Лях М.С. Фінансове право: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 248 с.
12. Бойко О. Ефективність системи податкового адміністрування в Україні. *Вісник Демократичне врядування*. 2017. № 20. С. 79-87.